

Kent Mekânları ve Kimlik/Farklılık Sorunu

*

Urban Spaces and Identity/Difference Problem

Ömer Aytaç

Özet

Mekân ile kimlik/farklılık imgeleri arasında bir ilişkisellik hemen her zaman kurulmaktadır. Zira mekânlar sadece fiziki boyuta haiz değil, aynı zamanda, tarih, kültür, kimlik ve imgesel boyutları olan karmaşık ve çok yönlü yapılardır. Kentin mekânsal kartografyası içinde kentin sosyal, kültürel yüzeyini yansıtan kentsel mekânlar (sinemalar, eğlence yerleri, restoranlar, oteller, müzeler, galeriler, parklar vs.) birer kültürel birliktelik adası olmakla kalmayıp kentin tanımlayıcı gösterenleri, kültürel kimlikleri ya da tarihsel yüzlerini oluştururlar. Zira pek çok kent, kentteki belli mekânsal imgeler üzerinden tanınmakta, hatırlanmakta ve birer cazibe merkezi olarak geniş kalabalıkları kendine çekmektedir. Kitleleri bu yerlere çeken, toplayan şey aslında mekânın taşıdığı sosyo-kültürel derinlik, taşıdığı belleğe dair işaretler, üyelerine ve kente atfettikleri kimliksel öğelerdir. Müdavimler, bunları toplamak, mekân üzerinden varoluşsal tutamaklar yakalamak adına bu mekânları bir ev, barınak kılarlar. Bu yazıda, kent imgesi üzerinden, kentsel mekânların taşıdıkları kültürel, kimliksel belirleyiciliklere açıklık getirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: mekân, kent mekânları, kimlik, kimlik/farklılık sorunu

Abstract

A relationship between space and identity/difference is almost always established. This stems from the fact that spaces are not only physical entities but are complex and multi-faceted structures embodying historical, cultural, identification and imaginary dimensions. Urban spaces (cinemas, entertainment venues, restaurants, hotels, museums, galleries, parks, etc.) which reflect the city's social and cultural surface in its spatial cartography are not merely the islands of cultural association but also form the city's descriptive indications, cultural identities or its historical sides. Many cities are known for certain spatial imageries and remembered as a magnet attracting large crowds. What attracts the masses to these places actually is the city's socio-cultural depth, signs of memory and identification elements ascribed to its members and to the city. In an attempt to collect them and turn them into the handles of existential space, natives turn these spaces into a "house", "shelter". This paper will attempt to clarify cultural and identification decisiveness of urban spaces through city image.

Keywords: Space, urban spaces, identity, identity/difference problem.

Giriş

Kent mekânları denildiğinde ilk akla gelen genelde kentin nabzının attığı, sosyal ilişkilerin cereyan ettiği, gündelik hayata dair her türden akışlara sahne olan, müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar, sinemalar, konser salonları, alışveriş merkezleri, sosyal kulüpler, yayınevleri, kitapevleri, üniversiteler, salonlar, cafe/kahvehaneler, barlar, restoranlar, oteller vb. kamusal/sivil mekânlar akla gelmektedir. Bu mekânlar, modern kentliliğin odağında yer alır, kentin kültürel yüzeyinin ayrılmaz bir parçasını oluştururlar.

Esasta kentsel mekânlar, kenti kent yapan ana unsurları oluştururlar. Kentin soluklandığı, nefes aldığı, insanların buluştukları/toplaştıkları, ortak yaşanmışlıklar, hatıralar ve izler bıraktıkları yerler olarak, aynı zamanda kentlilerin mekân üzerindeki bireyselliklerine, kendilik yüklü özel tarihlerinin inşasına kültürel bir arka plan oluştururlar. Taşıdıkları fiziki ve sosyal özellikleri itibariyle de, kentlerin tarihleri, silüetleri ve kimliklerinin inşasına önemli girdiler sağlarlar.

Kentler, bu mekânlar üzerinden yaşanan ilişki ve akışlar sayesinde sosyal olarak genişler; kimliğe, yere, sınıfa ve kültüre dair zengin bir imgesel arda alan arkaya bırakır. Bu mekânlarda akıp giden ilişkilerin yere ve zamana aidiyetle neticelenen kültürel izleri ve işaretleri, kentlerin bellek ve hafızalarının oluşmasında önemli rol oynar. Mekânlarda cereyan eden insan ilişkileri, sosyal gruplaşmalar, temsil ve performanslar yeni bir kentlilik için operasyonel değer taşır. Bu sayede kent ile kurulan bağlanma, aidiyet, hatıra ve kimliğin spesifik bir formda yeniden üretimi söz konusu olur¹.

¹ Kentler bir bakıma kimliklerini, kentlilerin yaşamı, binalar-mekânlar ve bu binalara çakılı mimari-den alırlar. Mekanlarda saklı tasarım, biçim, estetik, doku, renk vs. mekanı biricik/spesifik kıldığı gibi kentin silüetini tamlayıcı, bu silüet içinde otonom bir yer işgal etmenin imkanlarını da taşırlar. Örneğin; Sultan Ahmet Cami, Galata Kulesi, Anıtkabir, Safranbolu Evleri, Bodrum ya da Mardin'in taş evleri vs. söz konusu kentlerin silüetlerini oluşturmada, kente kimliksel öğeler kazandırmada önemli işlevler görürler.

Kent mekânlarının toplumsal ve tarihsel arkeolojisi, bu mekânların farklı yüzleri, renkleri, görünüşleri ve derinlikleri olduğu gerçeğini açığa vurur. Her bir mekân bize farklı öyküler anlatır. Her mekânın hayata dair farklı cevapları ve duruşları vardır. Bu mekânlarda akıp giden ilişkilerin niteliği, tonu, hayatın hangi frekans ve derecede yaşandığının da tanığı gibidir.

Bu yönüyle kent mekânları, birer gündelik hayat mekânı olmanın ötesinde, tarih, kültür, kimlik, bellek ve hafıza gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. Hernekadar, mimarlık, coğrafya ya da kentsel ekoloji disiplinleri çoğu zaman mekânı gözardı etseler de, mekânların sosyal/kültürel yüzleri olduğu, bir ruhsallığa sahip oldukları, insanlar gibi yaşadıkları, sosyal dünya ile aralarında kopmaz bir ilişkiselliğin hüküm sürdüğü bir gerçektir.

Bu perspektiften bakıldığında kentler ve mekânlar, yaşayan birer canlı organizmadırlar. Üzerlerinde yaşayan insanlara yer/zemin olmanın ötesinde, onların, her türden kaygılarına, endişelerine ve yaşam deneyimlerine eşlik eder, bu etkileşimin bir sonucu olarak mekâna bağlı imgesel bağlıklar inşa ederler. Mekânın varoluşsal derinliği, içine aldığı insanların zihinsel dünyalarıyla paralellik gösterir. Mekân, toplumsal deneyimler için ortak bir birliktelik zemini sunmanın yanında, taşıdığı kültürel derinlik, ahlaki sınır, toplumsal cinsiyetçi hadler, sosyo-ekonomik bağlam, politik iklim vs. itibarıyla de, içindeki insanları yeniden kurar, onlara aidiyet bağlamı, ortak tasavvurlar, yeni bakma biçimleri ve yorumlama perspektifleri kazandırır. Mekânsal hava üzerinden politik duruş netleşir, ortak eylemlilik, yersel yargılar, önyargılar ya da söylem/dil inşa olur. Kimi kapalı mekânsal yapılarda, örneğin, kahvehane, lokal, kulüp, gazino, meyhane vs. gibi yerlerin müdavimlerindeki bir örnek hal ve gidiş, ortak dil (argo, küfür, alaycı nitelemeler vs.), hayatı çerçeveleyen ya da boşlayan/ıskalayan tavırlar vs. mekânsal havanın etkisiyle oluşur.

Buradan hareketle, kentsel mekânların kendi ölçeklerinde belli bir kültürel iklim ve kimlik havası yaratabildikleri, mekâna bağlı imgelerle yüklü oldukları pekâlâ söylenebilir. Mekânın ontolojisi, kentin sosyal coğraf-

yası içinde, insana ve hayata dair güçlü işaretlerle doludur. Bu yönüyle mekân sadece işlevsel bir ortam değil, aynı zamanda, anlam, farkındalık, aidiyet, kimlik ve bir yaşamsal kültürün taşıyıcı göstereni gibidir. Zaten, mekânlara insanları bağlayan da, mekân içi sosyaliteler, oradaki cemaat-sel hava, konuşmanın, dertleşmenin, paylaşmanın, oyuncu ilişkilerin sarıp sarmaladığı ilişki yoğunluklarıdır.

Bu yönleriyle kentsel mekânlar, kent insanı için birer varoluşsal adadırlar. Gündelik rutinlere açık yanlarıyla anlam üretme ve aidiyet üssü olmanın ötesinde, bir tür *kimlik mekânı*² dırlar². Mekân, farklı içerimleriyle, kenti, insanı ve toplumu algılamada referans noktası gibidir. Mekânın sosyal ağırlığı ve çağrışımsal gücü, müdavimlerin ne'liği ve kim'liği üzerine odaklaşan soruların yanıt bulmasını sağlar. Gündelik hayat deneyimleri ve kültürel pratiklerin mekân içinde gerçekleşiyor olması, iktidar ilişkilerinin, tüketim faaliyetlerinin, sermaye/egemenlik ilişkilerinin ve gündelik alışkanlıkların hepsi mekânın toplumsallığı içinde anlam buluyor olması, kentsel mekânların sosyolojik hinderlandını olabildiğine genişletiyor, insana, hayata ve politik olana dair zengin bir göndergeler bağlamı inşa ediyor.

Bu yazıda, kent mekânlarının taşıdıkları yere, kimliğe ve farklılık imlerinin oluşmasına alan açan toplumsal background'larına genel ve betimsel bir perspektiften bakılmaktadır. Burada mekân, içinde toplumsallığa dair derin işaretlerle yüklü, politik ve ideolojik salınım gösteren, varoluşa dair türlü kimliklenme süreçlerinin cereyan ettiği sosyolojik bir ardaan olarak ele alınmaktadır.

² Gerçekte kentlerin kimlik dolayımından karakteristikleri pek çok şeyle irtibatlıdır. Kentin siyasi, tarihsel, sosyo-kültürel ve coğrafi yer ve koşullarla at başı giden bir bütünsel yanları vardır. Kentler kimliklerini büyük ölçüde yurttaşların yaşamından, bu yaşama ev sahipliği yapan binalar, mimari doku ve dış mekân kurgusundan alırlar. Bir başka ifadeyle kentlerin kültürel kimliklerini oluşturan unsurlar arasında mimari öğeler başta gelir. Bu öğeler, tapınaklar, tiyatrolar, stadyumlar, agoralar, odeonlar, kiliseler vb. antik çağ yapıları, hanlar, hamamlar, bedenlenler, camiler, külliyeler, imarethaneler, arastalar, kapalı çarşılar vs. gibi sivil mimarlık örnekleridir (bkz. Gökaltun, 2010; Tunçer, 2006). Bu mimari şaheserler, yaşanan kenti karakterize eden, ona ruh ve kişilik kazandıran yapılar olmalarının yanında yaşanan hayatın, kültürün, tarihin birer sembolik gösterenidirler. Zamana tanıklık ettikleri gibi, yaşananlara da aracılık ederler.

Mekân ve Sosyalite Bağlamı

Mekân imgesinin yükselişi, mekâna dair düşününsellik daha çok modernlikle başlamıştır³. Modernlik, ayırıcı/hiyerarşik kategoriler oluşturucu yanı ile özel hayat ve özel mekânları kamusal alandan kesin hatlarıyla ayırmıştır. Yeni toplumda özel olan politikanın yeni nesnesi olmuş, bu süreçte, mekânın kendisi de önem kazanmaya başlamış ve mekân siyasetleri öne çıkmıştır. Lefebvre (1991), *The Production of Space* adlı eserinde zamanın mekânın lehine ontolojik ve epistemolojik olarak öldüğünü ifade etmek suretiyle, mekânın, toplumsal bir ürün, bir üretim ve kontrol aracı olduğunu belirtir. Her üretim tarzı kendi mekânını üretir ve mekân temsilleri üretim ilişkileriyle kopmaz bir bağlılık sergiler.

Mekan, nötr bir realite olmadığı gibi, fiziksel, içi boş, durgun ve hareketsiz bir geometri de değildir. Aksine, güçlü toplumsal ve politik yüklemelere sahiptir. Zira mekân; oluş, hareket, dinamizm ve düşünsellik içerir, toplumsal ve ideolojik boyutları haizdir. Mekân üzerinden toplumsal yaşamın izini sürmek, yaşamsal olana dair gizlere vakıf olmak olağandır. Çünkü gündelik hayat ve kültürel süreçler, genelde mekânın kategorilerine göre işler; güç/hegemonya ilişkileri ve gündelik hayat pratikleri, mekân üzerinde varlık gösterir (Aslanoğlu, 1998, s. 210).

Massey, mekânın toplumsallığına işaret eder ve toplumsal süreçlerin işlenmesi için mekânsallığın başat bir yere sahip olduğunu belirtir. Ona göre, toplumsal ilişkilerin mekân üzerinde oluşması/temsili, genelde, mesafe kavramı (uzaklık-yakınlık), coğrafi çeşitlilik, özgül yerlerin ayırıcı karakteri ve anlamıyla yakından ilişkilidir. Mekân, toplumsallığın oluşması ve sosyal ilişki akışlarının sürdürülebilirliğini sağlar. İlişkiler, karşılaşmalar, etkileşim ve işbirliği konseptleri hep mekânsal formlar sayesinde

³Modernite öncesinde, mekânın niteliği yerel ölçeklere bağlıydı. Mekân ve yer birbiriyle özdeşti, mekânın kavranmasında yerel etmenler belirleyici bir role sahipti (Giddens, 1994, s. 24). Şimdilerde ise, mekânlar; erişilebilirliğin, teknolojik gelişmenin ivme kazanmasıyla, sınırların ortadan kalkmasıyla ve bilginin hızla yayılmasıyla birlikte yerel öğelerinden sıyrıldılar ve farklı kültürlerin, farklı ilişkilerin etkisi altında iletişimden yoksun bırakıldılar. Ve bugün mekân bu etkileşimlerle şekillenmekte, küreselleşmekte ve sonra bu haliyle insanları şekillendirmektedir.

de inşa olur. Birey/grup temelli atraksiyonlar ve kimlik situasyonları mekâna bağlı şekilde oluşur. Yine, toplumsal dönüşümler kendisini mekânda yansıtırlar. Mekânda gözüken yeni toplumsal biçimler, doğal olarak sosyal yapıyı farklılaştırır. Zira Massey'in ifadesiyle *mekân farklılaştırır*. Bu farklılaştırma, o mekânda sosyal olarak kurulan belirli ölçek ve bütünlüğe sahip toplumsal oluşum üzerinden gerçekleşir (1984, s. 14).

Harvey de, sosyal süreçlerle mekânsal formlar arasında ilişki kurar ve sosyal pratiklerin/süreçlerin mekânlara birebir şekil verdiğine değinir ve yine bu mekânların zorunlu olarak sosyal pratikleri ve süreçleri değiştirdiğini belirtir (Castree, 2004, s. 183). Urry ise mekânı, yaşayan, canlı, toplumsala içkin, olaylar ve gösterilerin cereyan ettiği bir alan olarak görür. Ona göre, mekâna dönük analizlerde, kentsel/kırsal ayrımı üzerinden yapılan değerlendirmelerde olduğu kadar, mikro mekân çözümlemelerinde de mekânın fiziki/coğrafi bir görüngü oluşturmaktan öte, toplumsal süreçlerle iç içe, toplumsalın sindiği, olduğu, ayrıştığı, bütünleşiklik kazandığı bir kap olarak ele alınır (1999, ss. 10-32).

Antropolojik perspektiften mekânı temellendirmeye çalışan J.Assman (2001), *Kültürel Bellek* adlı eserinde, mekânları belleğin saklama kapları olarak görür. Ona göre mekânlar, toplumun kolektif hafızasının üzerine giydirildiği özel uzaysal elamanlardır. Toplumsal bellek, mekânlara ruh ve desen verir, orada yaşar, orayı kendine ait kılar.

Bu sayede mekânlar, kolektif hafızada iz bırakarak somutlaşır ve yersel aidiyetin odağı haline gelirler. Mekân böylelikle, toplumsal olanın, kültürel zihnin ve algısal dünyanın içine sızdığı, onu dönüştürdüğü, yeniden şekillendirdiği/ürettiği bir gerçeklik olarak öne çıkar. Bu yönüyle, mekânlar, bir nevi *hafıza mekânları* olarak görülebilirler. Hafıza mekânları⁴, içindekilerin, insani ve kültürel etkileşim halindeki bireylerin bütünlüklü kim-

⁴Piere Nora, *Hafıza Mekânları* adlı eserinde sözü edilen bellek-mekân ilişkisine dikkatleri çeker ve kolektif hafızaya merkezi bir önem atfeder. Kolektif hafıza, reel zamanda yani yaşandığı anda pek de önemli olmayan ancak sonraları önem kazanan bir gerçekliğe işaret eder. Hafıza mekânları, kişiler, anıtlar, mezarlar, müzeler vs. olabilir. Hafıza mekânının olmasının sebebi, artık hafıza ortamlarının olmayışındandır. Hafıza ortamları artık yaşanmadığından, bir iz ve işaretin mekânları olan hafıza mekânları vardır (Nora, 2006). Hafıza mekânları, geçmişin kalıtlarını üzerlerinde taşırlar, bir kimliğe, kolektif aidiyete ve ortak bir hafızaya karşılık gelirler.

lik repertuarlarını yeniden kurmalarına aracılık eder. Zira kimlikler, mekânın kültürel/sosyal hatta politik formunu inşa ederken, mekânlar da, bireyin bütünlüklü sosyal dünyasını yeniden şekillendirir, ona sosyolojik bir bağlam; ilişkiler ağı, değersel formlar, düşünme ve yaşama deseni öngörürler.

Dolayısıyla mekân kavramı özünde, sosyal dünyaya dönük çağrışımlar silsilesine ev sahipliği yapar. Toplumsala dair pratikler ve düşünsel imgeler mekânsalı yeniden üretir. Bu yüzden *mekân sosyolojisi*⁵, mekâna insani bir pratik, insani form olarak bakar. Onu, duvarların ve çatıların çerçevelediği içi boş bir form olarak değil, yaşama dair anılar, pratikler, düşünümsellik, unutulmuşlar ve ortak duygulanımlar içeren; tarih, bellek, hafıza ve kimliğin yansıdığı kolektif aidiyetler olarak kurar. Bu açıdan mekân, varoluşu ikame çabaları, hayatı sürdürme konusundaki duyarlılıklar ve kimliğin gösterenlerini de gizler (Aytaç, 2006).

Bu bağlamda mekân toplumsal yaşama dair farklı stratejiler ve taktikler için operasyonel bir enstrümandır. Toplumsal olanın inşasına hizmet eder; farklı grup ve aidiyet kümelerinden gelen insanların sosyal karşılaşmalarını düzenler, tasnif eder, yeni sentezler, sosyal ilişki ve grup temelli sosyalitelere alan açar. Bu yönleriyle mekânlar, her türden sosyal ilişki, alışveriş, karşılaşma, birliktelik ve paylaşımlar alanıdır. Tüm bunlar, mekân sosyalitelerinin kristalize olmasını olanaklı kılarken, aynı zamanda mekânsal kimlikler ve aidiyet çerçeveleri de oluşturur

Bu realite, toplumsal süreçlerle mekânsal olan arasında, görünenin ötesinde derin bir ilişkiyel bağlamın mevcudiyetini açığa çıkarır. Zira toplumsal sistemle mekânsal olan arasında sadece maddi bir ilişki yok, aynı zamanda tinsel bir bağlılık da vardır. Bu tinsellik ya da toplumsala

⁵Mekân sosyolojisi; mekânın üretimi, toplumsalın mekân üzerindeki salınımı, mekânsal hareketlilik, mekânsal yarıma, mekânsal eşitsizlik, mekânlararası geçişlilik, mekânsal ayrışma (bölünme),heterotopik/distopik/siber mekânlar, mekâna dayalı hiyerarşiler, mekân üzerindeki iktidar ilişkileri, ötekilerin mekândaki temsili, mekânın kimliği, yere/mekâna bağlı aidiyetler, bağlılıklar, göç, taşınma, yersizlik, göçmenlik, melezlik vs. gibi sosyolojik bakışı kışkırtıcı bir toplumsallık ardalanı üzerine temellenir. Bir başka ifadeyle, söz konusu kavramsal çatı üzerinden mekânın taşıdığı toplumsallığın sınırlarını açmaya/genişletmeye yönelir.

dair ruhsallık, mekânın geometrisi üzerinde akis bulur, toplumsal ve kültürel formların üretimine katkı sağlar. Mekânın tinselliği, toplumsallığın açık/gizli pratiklerine nüfuz eder, varlığın gizlerini saklar, sosyalliğin türlü görünümüne sahne olur.

Mekân ve Kimlik/Farklılık Sorunu

“...bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmaktır”

W.Benjamin (2002)

Mekân olgusu, fiziksel özellikleri itibariyle iç-dış ayrımına kaynaklık eder, içinde yaşayanları dışarıdakilerden ayırır, kimliksel öğeleri belirginleştirir ve kimliğe dair işaretlerin fiziki mekân içinde gizil/saklı olduğu gerçeğini bize gösterir. Fiziki olan aynı zamanda gelenek, duyuş, alışkanlıklar, vaziyet alışlar ve düşünme/harekete geçme biçimlerine ev sahipliği yapar, kişisel/toplumsal deneyimlerimizi çerçeveler. Mekân üzerinden toplumsallık çözümlenmeleri, nihayetinde bizi, mekânsal deneyimlerin doğasını irdelemeye götürür. Bu ise, mekân üzerinden boyutlanan ya da mekândan özerk düşünemeyeceğimiz kimlik/farklılık sorununu açmayı gerektirir.

Kimlik kavramı, genel anlamda, bireysel ya da kolektif düzeyde, kendilerinin ne olduğunu düşünen insanların gerçekte kim olduklarını bunun kültürel olarak nasıl inşa olduğunu anlatır. *Farklılık* ise, daha çok, değişik insan kimliği ve deneyim biçimlerini ayırtetmeyle ilişkilidir (Smith, 2005, s. 324). Yer, mekân ve mekân kimliğinin kavramsallaştırılmasında, *farklılık* teması önemli rol oynar. Farklılık, aslında mekân kimliğinin önemli bir boyutunu teşkil eder. Farklılık, çoğu kere, bireyin mekânla özdeşim kurmak suretiyle oluşturduğu ayrımları ihtiva eder. Yine, mekânın tanımlanabilen ve ayırt edilebilen hususiyetlerinin farklılığı, kimliğe dair oluşumları derinden besler (bkz. Proshansky, Fabian, ve Kaminoff,1983).

Honig de *farklılığı*, sadece bir kimliğin kendisini olumlayabilmek için dışarıdan kurduğu ve olumsuzladığı *öteki* olarak anlaşılmanın ötesinde, kimliğin sürekli olarak bastırmaya, yerinde tutmaya, sabitlemeye çalıştığı

parçası olarak görür. Aslında tüm kimlikler kendi içsel farklılıklarını dışsal bir *öteki'*ne yansıtarak kendi özdeşliklerini olumlayacakları hayali bir alan, tutarlı bir *ev* kurmaya girişirler (Honig, 1996; Batuman, 2002).

Farklılık teması, sosyal bilimlerde özellikle 90'lardan sonra popüler hale gelmiş ve kent kuramlarında olanca ağırlığı ile kendisini göstermiştir. G. Bridge (2005), felsefi pragmatizmin izini sürerek Habermas'ın *iletişimsel eylem teorisi'*ne referansla farklılık temasını irdeler ve kentin sayısız iletişim mekânlarının, farklılıkların diyaloguna imkân verebildiğini ileri sürer. Bridge, kent mekânını, araçsal/iletişimsel, sistem/yaşam dünyası (Habermas), soyut/yaşayan (Lefebvre) şeklinde dikotomize etmeyen, söylemsel olan/olmayan iletişim mekânlarının iç içe geçen durumunu tanıyan bir anlayış önerir. Bridge, bunun iktidarın mekânının farklılıkların çoğulluğundan ayrı olmadığı, yeni türde bir kente imkân verdiği görüşündedir. Bu görüş, doğal olarak, farklılıklara alan açan yeni bir kentselliğin teorik imkânlarını da içerir (Bridge, 2005; Özdemir, 2010). Bu farklılık, doğal olarak kimliğin dallanıp budaklandığı uzamlara da hayatiyet kazandırır.

Aslında kimlik inşa süreci, özünde, mekânsal bir süreçtir. Kimlik inşasında etkili faktörlerden biri de kentsel mekânda yere ait bir aidiyet kurmak ya da bir direniş ve mekânsal ihlal faaliyeti içinde bulunmaktır⁶. Burada asıl önemli olan nokta, mekân duygusu ve aidiyet hissi ile bu mekâna özgü değerlerin içselleştirilmesi ve bunun üzerinden gerektiğinde direniş ve mücadelelerin yaşanmasıdır. Sosyal aktörün duruşu, diğer aktörlerle ilişkisi ve etkileşim içinde olması, gerçekte, kentsel mekân üzerinde yer tutma mücadelesine bağlıdır. Daha doğrusu, sosyal aktörlerin, farklı grup ve ortamlarla etkileşime geçmesi, farklı mekânlarda bir araya gelmesi, yer üzerinden sosyal ilişki ağları oluşturması vs. kimliğin mekân üzerinden

⁶Bu gerçeğe E. Kocacıbağ, İstiklal Caddesi'ni konu alan bir çalışmada işaret eder. Ona göre, Caddenin (istiklal) farklılaşma, bölünme ve tektipleştirmeye karşı gösterdiği direnç hem marjinal kimliklerin oluşumu için elverişli mekanların, hem de çoksesli, çoğulcu direniş gruplarının oluşumuna önayak olur. Mekânın bu şekilde kavramsallaştırılması, mekân üzerine empoze edilen sabit, diyalektik olmayan, anlamaktan ziyade kontrole yönelik kavramların neden olduğu kısıtlamaların ötesine geçilmesini sağlar. Bu sayede mekân hem kapitalizmin egemen coğrafyasına hem de onu katı şekilde determine etmek isteyen korumacı ideolojilere karşı dirençli hale gelir (bkz. 2004, s. 64).

inşası anlamı taşır (Soja-Hopeer, 1993, s. 192). Mekânlar arasındaki geçişlilik, farklı mekânlar arasındaki bağlantılar, aidiyet ve bağlanma ilişkisi içine girme, farklı mekân cemaatleri oluşturma yani mekânsal dâhil olmanın farklı türlerine açık olma, kimliğin mekâna bağlı sosyal alışverişler üzerinden kurulması ve muhkem bir hal alması anlamına gelir.

Gerçekte, mekânlar bizi sarıp sarmalar, bize barınak olmanın ötesinde kim olduğumuz ve kim olacağımıza dair imalarda bulunurlar. Güçlü duygusal çağrışımlara sahiptirler ve özellikle kimliklerin etrafında belirlendiği ve zamansal/mekânsal anlatılar ve tasarımlar tarafından değerlendirildiği ulusal ve yerel manzaralar, mimari, uzamsal düzenlemenin biçimleri ve benzerlerinde de bu güçlü bir şekilde kendisini gösterir. Örneğin, fantezi, haz, çiftanlamlılık, endişe ve paranoya alanları olarak görülen yerler, aynı zamanda, sözü edilen anlatılara karışmış bireysel-kolektif kimlikler, tasarımlar ve süreçleri ihtiva eder (Rattansi, 1997, s. 45).

Yersel, mekânsal olan, bu yeni imgesel kodlardan ziyadesiyle etkilenir, bir bakıma modernliğe özgü imajinatif unsurlar, mekâna, mekân üzerinden inşa olunan kimliklere birebir yansır. Mekân kimliğe dair siyasetleri gizler, spesifik formu itibariyle, yaşam biçimleri ve farklı kültürel sityasyonların aksettiği birer aynayı andırır (Urry, 1999, ss. 20-28). Mekâna akseden toplumsal/kültürel dünya, aynı zamanda kendiliklerin/kişisel olana dair imgelerin/işaretlerin dünyasıdır. Bu imgeler bir bütün olarak mekân üzerinden gerçekliği, kişisel ve kolektif kimlikleri yeniden kurar. Bu bağlamda mekân, belirli aidiyet kümeleri, belli statü, sınıf ya da yaşam duruşu içinde olanların kendilik değerlerine göre biçimledikleri, kendilikleri yansıtan yerlerdir (Agnew, 1993, ss. 261-267). Dolayısıyla mekân, basitçe, pasif, soyut bir alan değildir. Mekânı, sosyal mekâna ve yere dönüştüren katılımcıdır. Sosyal mekâna aktif katılım, ortak kimliklerin kristalleşmesi etkisi yaratır (Kömeçoğlu, 2003, ss. 38-39).

Mekânların taşıdıkları söz konusu düşünsel derinlik, eylemsel deneyim zenginliği, kimliğin yeniden kurulması ve yeni varoluşsal tutamaklara kavuşması açısından önemlidir. Kentin toplumsal haritası üzerinde konuşlanmış her bir mekân, aynı zamanda kimliğin tanımlayıcı bir göste-

reni durumundadır. Anı, hatırlama, unutuş, yer, bağlanma, konaklama, taşınma, bellek vb. bireysel/toplumsal temalar genelde mekân üzerinden kurulur, dolayısıyla, öznel gerçekliklerin inşası, *bize* dair farkındalık imleri, *yer* üzerinden aidiyet, bağlılık ya da karşıtlık söylemi geliştirmek, kimliğimizi bütüncü çerçevede kurmanın yapıtaşlarını oluşturur.

Mekânsal Deneyimler, Kimlik ve Farklılık Söylemleri

Modernliğin çoklukla, zaman üzerinden attığı anlamsal kategorilerin, postmodernliğin yükselişi ile yerini mekânla ilintili yaklaşımlara bırakması, doğal olarak, mekânın farklı yüzleriyle bizi yüzleştirmeye, dolayısıyla, mekânsal söylemin çeşitlenmesine yol açmıştır. Bu noktada, mekânın, kimlik/farklılık temasına dayalı üst stratejilerin bir hedefi olup olmadığı, dahası bu yeni dönemde kimliğin mekânsallaşmasının bir (kaçınılmaz) süreç mi, yoksa bunun şekil değiştiren kapitalizmin yeni bir düzenleme nesnesi mi olduğu hususu önem kazanır.

Kuşkusuz, mekâna dayalı deneyimler ya da mekânsal pratikler, bir bütün olarak, *farklılığa* dair imgelerin oluşmasında temel rol oynar. Farklılık teması, kimliğe dair işaretlere, kimliğin ayırıcı hususiyetlerine göndermede bulunur. Dolayısıyla, mekân ile içinde olduğu ifade edilen kimlik arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kimlik genelde başka gruplarla ilişki içinde inşa olur. Kimlik kurulurken, çoğu zaman kendimizi başkalarıyla bir karşıtlık içinde algılarız, kimi zaman da başka kimlikleri yadsıma eğilimi içinde oluruz.

Kimlik inşası, bir bakıma, kendi özneliğimizi diğerlerinden ayıran sınırların yeniden kurulması, kendi konumumuza ilişkin haritaların yeniden çizilmesi sürecidir. Belirli mekânlar, diğer kimliklerle aramızdaki farklılığın ayırıcısına varmamızı engelleyebileceği gibi, bu bilinci keskinleştirici etki de yapar. Örneğin, kentlerde konut alanlarının ayrışması (residentialsegregation) *ötekinin ötekileştirilmesi* sürecinin bir parçasını oluşturur. Toplumsal grupların kent mekânında ayrışması, salt anlamda mekâna dönük bir ayırım değil, aynı zamanda gruplar arasındaki farkları

ve eşitsizlikleri bir yandan gizler, diğer yandan da pekiştirir. Farklılıklar, mekân üzerinde oluşur ve varlığını sürdürür. Mekân, kimlikler arası farklılığı gizleyebildiği gibi açığa çıkarıcı bir rol de oynar. Dolayısıyla, farklılığın oluşumu ve kalıcılığı, sadece toplumsal değil aynı zamanda mekânsal bir süreçtir (Işık, 1994, ss. 27-28).

Smith ve Katz'da mekânın, edilgin bir öge değil, sadece toplumun değil bireyin de kurucu ögesi olduğunu ifade ederler. Onlara göre mekân, politika ve ideoloji yüklüdür. Toplumsal yaşamdaki mekânsal pratiklerin altında çoğu kez soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Keith ve Pile da, benzer şekilde, gündelik yaşamın coğrafyasında hemen fark edilmeyen bir dizi politik ve ideolojik öge yer aldığını ifade ederler. Onlara göre, mekânsal pratikler hiçbir zaman *tarafsız* değildir, belirli bir ideolojinin taşıyıcısı durumundadır. Mekân, toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı, örtülü bir ifadesidir ve bu yönüyle politiktir. Toplumsal çelişkilerin normalleştirilip sıradanlaştırıldığı gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır. Ancak, mekânın politik/ideolojik niteliği örtüktür ve mekânsal pratiklerin deşifre edilmesi güçtür. Bununla birlikte, mekânsal pratikler ne ölçüde örtülü olsa da, özneliliğin oluşumunu derinden etkilerler (Işık, 1994, ss. 28-29). Çünkü mekân/kentsel mekân, doğası gereği özgürleştiricidir ve bundan dolayı, her türden sosyal grup ve aktöre temsil imkânı tanır.

Mekân ile kimlik kavramları arasındaki bu ilişkisellik, doğal olarak mekâna dönük kimlik politikalarının geliştirilmesinde büyük pay sahibidir. Burada önemli olan husus, mekân ile kimlik politikaları arasında nasıl bir bağ kurulacağı hususudur. Mekân, modernitenin farklılaştırıcı, ayrıştırıcı ve tektipleştirici stratejilerine karşı farklılıkları kapsayıcılığı ile başlı başına bir mücadele alanıdır. Kimlik/farklılık politikaları, mekânı sözü edilen mücadele alanının etkin bir ögesi olarak kurar. İktidarı kuran ilişkiler, esasta, gündelik yaşamın içinde çok farklı mekanizmalarla yeniden üretilir. Bu ilişkileri gizleyen örtüyü kaldırmak, görünür hale getirmek için, farklı ilişkilerin özellikle mekânda nasıl işlediğini, aralarındaki ilişkilerin ne olduğunu kavramak gerekir.

Kimi düşünürler, mekânın, *kimlik/farklılık* stratejileri üzerinden yeniden yapılandırıldığını ve mekânsallaşmanın yeni bir form, bir inşa olduğunu ileri sürerler. Gündelik yaşamdaki kurulu iktidar örgüsü, sadece mevcut gruplar/bireyler arasında var olan farklılıkları yönlendirmekle kalmaz; iktidarını sürdürmeye yarayacak toplumsal ve mekânsal bölünmeleri destekleyerek yeniden üretir.

Bu süreç içinde, egemen ilişkilerce ezilen, ötekileştirilen gruplar bu farklılaşmaya ve bölünmeye karşı mücadele ederler. Söz konusu sosyo-mekânsal farklılaşma, kendisini hem coğrafi hem de tarihsel olarak eşitsiz gelişme ile somutlaştırır. Eşitsiz gelişme, yerelden küresele uzanan her düzeyde toplumsal olarak kurulu bulunan zamansal-mekânsal farklılıkları kapsar. Bu bakımdan mekânın üretimi ve kullanımı, temelde politik bir eylemdir, dolayısıyla, farklılığı yaratan ve pekiştiren eşitsiz gelişme mekânları aynı zamanda bu farklılığın sorgulandığı platformlar durumundadır (Işık, 1994, ss. 29-30).

Kentsel mekâna dönük etkileşim ve mücadele ise, sosyal aktörler ile farklı politik güçler arasında bir tür değiş-tokuşu gündeme getirir. Zira hem iktidar hem de karşıt iktidar grupları açısından mekâna dönük tasarruflarda mevzi kapma yarışı hiç eksik olmaz. Mekâna dönük tasarruflar özünde politik bir strateji izler. Ancak bu sadece iktidar ve karşıt iktidar güçleri arasında cereyan eden bir çatışma değil, aynı zamanda farklı marjinal güçler arasındaki çatışma/etkileşimi de kapsar. Kimlik politikalarının mekâna dönük etkisi, daha çok, söz konusu bu mücadelenin kentsel alanda hem değişik sosyal gruplar/aktörler hem de farklı mekân tasarımları arasında gerçekleştiği yönündedir⁷. Burada mekânın olduğu kadar mekân kullanıcılarının da tektipleştirilmesine bir muhalefet söz konusudur. Kimlik ve farklılık politikası, eleştirel değiş/tokuş ve yaratıcı tepkilerin mekânlarına da vücut verir (Soja-Hooper, 1993, ss.190-193).

⁷ Bu yüzdendir ki, kimlik dönüşümündeki esaslı unsurlardan biri, kentsel mekânda direnişte bulunmakla ilgilidir. Bu durum, Hetherington (1998, s. 122)'ın da ifade ettiği gibi, kimliklerin daha çok marjinal mekanlarda dönüştüğü, yeniden inşa olduğu gerçeğine karşılık gelir. Bu mekânlar kimlikleri hem yeniden üretir hem de politik/kültürel farkındalık ve direniş potansiyeli taşıdıkları gerçeğine göndermede bulunur.

Bu realite, kentsel mekânın parçalanması ve kutuplara ayrılması şeklinde kendisini gösteren kapitalizmin bildik mekânsal stratejisinin bir sonucu olarak belirir. Farklılık imgesi ve buna dayalı kimlik politikalarının mekânsallaşması, ayrışmanın ve polarizasyonun olmadığı bir mekânsallığı imler. Bir başka ifadeyle bu, zihin/beden, merkez/çevre, ticari/kültürel ya da kamusal/özel alan ayrımının olmadığı bir mekânsallıktır. Bu daha çok, gündelik hayatın ritminden ve yeni kimlik politikalarından güç alır (Soja, 1996, s. 116). Bu yeni kimlik politikaları, mekân üzerinde sosyal aktörlerin kimlik oluşum süreçlerini zenginleştirir, aynı zamanda, birliktelik oluşturarak etkili politik örgütler kurmalarını olanaklı kılar⁸.

Kapitalizmin üst stratejileri, politik örgütleri de araçsal bir noktaya hapseder, sistem içi eleştiri ve yeni sosyal hareketler içerisinde çoğu zaman birer serbest zaman temsilcileri şeklinde görülmelerinin önünü açar. Zira neoliberal ekonomi ve siyaset anlayışı, her şey gibi mekânsal düzenlemeleri de piyasa mantığının emrine vererek, bu zamana kadarki hiyerarşi, ayırım ya da değersel/ideolojik düzenlemeleri tek bir ölçüğe, ticarilik ve iktisadi aklın hükümranlığına irca eder.⁹ Bu bağlamda mekân ya da kentsel mekânların organizasyonunda, işlevsellik biçimlerinde, taşıdıkları kimliksel ve politik potansiyelde söz konusu iktisadi akıl önemli bir belirleyicilik kazanır. Bu sayede mekânlar, ayırıcı hususiyetlerini, farklılaştırıcı yanlarını yitirerek aynılık yüklü, benzerlik temalı üniteler haline gelirler. Bu mekânlarda, her daim, örgütlülük, rasyonel tasavvurlar, biçimsel davranışlar, ticarilik, standart ölçüler vs. türünden ana felsefeye uygun kent-

⁸ Örneğin, Soja-Hooper, bu bağlamda *gerçek ve hayali* öteki mekânlardan ve birbirleriyle ilişkili direniş gruplarından söz ederler. Bu, mekânsallığın, yeni kültürel politikalar ve kimlik söylemi üzerinden farklılığa ilişkin şekilde yapılandığı anlamına gelir. Bu aynı zamanda, çoğulculuğu güçlendirir, dağılmış, birbirinden ayrıksı duran eylem gruplarını bir araya getirir. Bu sayede mekân, değişik sosyal grupları ve politik oluşumları bir araya getirirken, aynı zamanda, yerleşik iktidar düzenine karşı muhalefet ve direnme gücü de verir (1993, s. 189).

⁹ Bu gerçeğe, Scott (2000) da, *The Cultural Economy of Cities* adlı eserinde dikkatleri çeker. Özellikle, kentsel mekânların düzenlenmesinde öne çıkan esaslı unsurun ticarilik olduğu ve etkili iktisadi hesaplamaların, kentsel mekânların başkaca hususiyetlerinin önüne geçtiği, yer yer onları ketleyici, nerdeyse yok edici bir tesir meydana getirdiğini vurgular. Ticari mantık; tarihsellik, kutsallık, otantisite, doğallık, spontanelik ve toplumsal olanın içini boşaltıcı, anlamsızlaştırıcı, taşıdıkları ağırlıkları gözden düşürücü bir ölümcül etki yaratır.

sel mekân sistematığı öne çıkar. Bu realite, kimliğe/farklılığa dair yeni imgelerin, kent ve mekânsal deneyimlerin anlaşılmasında eskisinden farklı bir bakış ve durumsallığın merkezi bir öneme kavuştuğu gerçeğine göndermede bulunur. Artık yenilik, yeni tarzlar, farklılık, çeşitlilik, seçme özgürlüğü ve farklılaştırıcı imalar/imgeler, kapitalizmin bir yeni stratejisi, bunlar üzerinden birey/toplum benzer ve ortak standartlara irca edilerek denetim altına alınmaya çalışılır.

Bu yüzden, mekâna dönük kimlik ve farklılık imlerinin oluşmasında, sadece, mekânın tekil iktidar örgüsü üzerinden bir biçimleme söz konusu değil, egemen iktidar söylemi ve onun düzenleyici gücüne dayalı tasarruflar çok daha belirleyicidir. Çünkü mekânın kendi ontosu ve buna içkin düzenleme erki, yeni dönemin ruhuna uygun şekilde zayıflamış, belirleyicilik gücü büyük yara almıştır. Bu durumda, mekân salt kendi varlığı üzerinden bir kültürel derinlik oluşturamaz, zira onu gölgede bırakacak türden, teknoloji, iktisadi mantık, rasyonel tasavvurlar, modernliğin biçimsel/teknik hususiyetleri, yeni endüstriyel eğilimler, moda ve eklettik anlayışlar, daha bir belirleyicilik kazanmıştır.

Kent, Kentsel Mekânlar ve Kimlik

“Kimlik... Bir mekânın, bir kişinin, bir şeyin kimliği... Kimliği nasıl tanırız? Kendimizin bir imgesini yaratıyoruz, bu imgeye uymaya çalışıyoruz. Bu mu kimlik dediğimiz? Kendimizle bizim yarattığımız kendi imgemiz arasındaki uyuma? Peki, biz kimiz? Biz kentlerde yaşıyoruz. Kentler bizde yaşıyor. Zaman geçiyor. Bir kentten diğerine gidiyoruz... her şey değişiyor, hızla”

WimWenders¹⁰

Modern kentler doğaları gereği kozmopolittirler ve çoklu kültür ve kimlik üretme potansiyeli taşırlar. Bu özellikleri, doğal olarak farklılıklarını keş-

¹⁰Wim Wenders, kentin imgesel dönüşümünü *moda* üzerinden anlattığı bir kısa filmin, *Kentler ve Giysiler Defteri*'nin hemen başında, kentlerin, kimliğin, belleğin, imgenin daha doğrusu her şeyin *moda* gibi gelip-geçicilik ve uçuculukla özdeş hale geldiğini, kent/mekân/kimlik ilişkisini açıklamada işlevsel bir nitelik taşıdığını vurgulamaya çalışır (Geniş bilgi için bkz. Özgün-Ocak, 1999).

fetmek/sergilemek isteyen bireylere, gruplara kendi olma/kalma olanağı tanır. Bu özgürlükçü ortam kentlerdeki değişik kültürel oluşumlar ve farklı kimlik konfigürasyonlarına hayatiyet atfeder. Kent ve kentlilik retoriği, bir bakıma, kozmopolise sinmiş bu farklılık kültürünün külleri üzerinden inşa olur.

Kent, gerçekte, imgesel bir gösteri alanıdır. Sadece içinde yaşayıp hareket ettiğimiz yer değil aynı zamanda yaşayıp hareket etme biçimlerimizi belirleyen politik bir coğrafyadır. Kentin imgesel haritası üzerinde, değişik yaşam biçimleri, kimlikler, ortak deneyimler ve farklı kültürel kolektiviteler kaotik bir birliktelik sergiler. Söz konusu yaşam deneyimleri, aynı zamanda kentın mekânsallığı içerisinde anlam kazanır. Bir yandan kenti/kentliliği farklılaştırır, öte yandan, sosyallik ve politik olana dair güçlü imajınasyonlar yaratır. Bu yönüyle kent sadece mekânların uyumcu ya da kaotik birlikteliğine değil, mekânsallığın psikolojik evrenine de gönderme yapar. Bu açıdan kentler, aynı zamanda bir psiko-coğrafyayı andırırlar. Kentlerin, kent mekânlarının ruhsal, duygusal dünyaları insanlara, gruplara, kolektif kimliklere hayat verir, yaşama dair güçlü direnişlerin vücut bulmasını sağlar.

Kent ve metropol yaşamı, birbirinden farklı ve çelişik iktidarların birer mücadele alanıdır. Kentteki mekânsal pratikler, R.Peet'in de ifade ettiği gibi, ekonomik/politik olduğu kadar ideolojik ve sosyal bir nitelik taşır. S. Zukin de, kentlerin kültürel sermayesi ve ekonomisinden bahsederken, metropollerin kültür endüstrisi için giderek hayati bir *meta* haline geldiğini belirtir. Özellikle de, küresel kent olmanın bir prestij unsuru sayılması, metropoller arası sembolik sermaye yarışının hız kazanmasına (bkz. Aytar, 2005, s. 64), dolayısıyla, kentlerin çok farklı özellikler ve kimliksel imgelerle ifade edilen bir niteliğe kavuşmalarına neden olur¹¹.

¹¹Örneğin, Graham, modern kenti; görünmez kent (the invisible city), mekân olamayan kent alanı (non-place urban realm), kablolu kent (the wired city), telekent (the telecity), akıllı kent (the intelligent city), sanal kent (the virtual city) ya da sanal topluluk (the virtual community), elektronik topluluk (the electronic community) sergilenen kent (the over-exposed city) ve hatta teletopya (teletopia) vb. sıfatlarla tanımlar (Thrift, 2002). Bu tanımlarda modern kentın farklılaştığı ana izleğin giderek, enformasyon, iletişim ve elektronik sıfatlarla daha ilişkili hale geldiği dikkati çeker.

Norberg-Schulz (1980) kenti, insanların bir araya geldiği bir *karşılaşma yeri* ve insanları saran bir *mikrokosmos* olarak niteler. Ona göre kent imgesi, geometrik olarak birbiriyle ilişkili *aynı* parçalardan oluşan bir bütün değil, kapalılık, yakınlık ve süreklilik gibi mekânı oluşturan temel niteliklerle ilişkilidir. Mekân, karakter ve kimlik sorunları temelinde varlık kazanır, insan ve çevresi arasındaki temel ilişki matematiksel bir mantık tanımlaması ile değil, sosyo/kültürel ilişkinin mekânsallığı içerisinde anlam kazanır.

Kent ortamı, mekânsal örüntüleri atomize eder. Her bir yer/mekân, işlevleri, kültürel iklimi, iç mekân kurgusu, müdavimlerin özellikleri vs. itibariyle farklı kimliksel oydaşmalara zemin hazırlar. Bireyin kimliği, çoğu zaman, kentin kozmopolitesi içinde karşılaşılan ötekilerle etkileşim sonucunda oluşur. Mekân, bu karşılaşmalara ev sahipliği yapan, yersel göndergeler içeren birer kimlik üssü gibidir (Aslanoğlu, 1998, s. 219).

Kentlerin mekânsal, iktisadi ve yönetsel açılardan farklılaşarak karmaşık bir boyut kazanmaları, yeni davranış normlarının ve tipik bir kentlilik bilincinin kök salmasına yarar. Kentler, farklı toplumsal pratiklerin akışına sahne olduklarından, iktidar ve yerle kesişerek farklı/tümleşik kimlikler, aidiyet ve alt kültür gruplarına alan açarlar. Her kentin bu bağlamda sürekli değişen, dönüşen bir kimliği vardır ve kentsel mekânlar da kentin bütünleşik formunu olabildiğine parçalı ve atomik şekle sokarlar.¹²

Bir çokkültürlü kimlikler coğrafyası olarak kent ya da herhangi bir kentsel mekânsal birim, kendi kendisiyle özdeş olabildiği, yani kimliğini koruyabildiği ölçüde, kendisini aynen yeniden üretebildiği bir anda üzerindeki her türlü pratiğin izini bizzat kendisi kazır. Dolayısıyla kentler,

¹² Aslında kentsel mekânlar, taşıdıkları farklılık ve biçimsel özellikleri ile de kentlerin kimliklerinin oluşmasına katkı sağlarlar. Kentler, uzun tarihsel süreçte şekillenmiş kurumlara ve yaşama kültürüne sahip yerler olarak bünyelerinde çok sayıda kendi silüetini tamamlayıcı mekânlara yer verirler. Bu mekânlar, kentin tanımlayıcı yanını, ayırıcı hususiyetlerini temsil ederler. Örneğin, dini kurumlar, tarihsel binalar, müzeler, çarşılar vs. sayesinde kentler sosyal, kültürel ve de politik bir kimliğe kavuşurlar. Bireyler kente ait olma duygusu edinir, kendilerini kentle özdeşlik temelinde yeniden kurarlar. Kent, sahip olduğu kimlik sayesinde yurttaşlara bir yere/mekâna/zamana aitlik, ortak bir muhayyile, özgürlük duygusu, yaşama kültürü vs. sunar.

birer kimlikler coğrafyası olduğu kadar, aynı zamanda birer izler coğrafyasıdır da. Farklı sosyal pratikler, kimlik/iktidar mücadeleleri ve pozisyonel direnişler, tarihsel olarak yer etmiş bu farklı izler üzerinden yeni boyutlar kazanır (bkz. Göksu, 1999, ss. 188-189).

Bu noktada kent, mekân ve yer ekseninde varlık kazanmış birer kültürel parçalanmayı temsil eder. Kentin mekânsal coğrafyası, kültürün (ticari, tarımsal, dini, kamusal vs.) farklılaşmasına temel teşkil eder. Gündelik hayat pratikleri de kent kültürünün örgütleniş sürecinde, yeni kimlik formlarına davetiye çıkarır (Chaney, 1999). Uzam (mekân), gündelik hayatın vücut verdiği alanlarda ancak somut ve anlamlı hale gelir. Örneğin, bir kentin büyük bir alışveriş merkezi, sadece fiziki ve mimari örgütlenmeyi değil, içinde vuku bulan pratik ilişkilerin yansıttığı kültürel bir dünyayı ve kimlikleri de ifade eder. O kadar ki, buraları kentin toplumsal aynası kabul etmek, hiç de yanlış sayılmaz (Sarıbay, 1998, s. 58).

Kent mekânları taşıdıkları öznel/parçalı imgeler dolayımında hiyerarşik, katmanlaştırıcı bir fonksiyon da icra ederler. Müdavimleri için kamusal deneyimlere açıklık gösterdikleri gibi, statü, itibar/prestij ve kimlik atfedici tarafları da vardır. Kent mekânlarının taşıdığı imge repertuarı ve söylemsel bağlam, kentin yüklendiği yeni vizyonlara bağlı olarak değişir. Bir dönem itibarlı/şöhretli olan mekânlar bir süre sonra gözden düşebilir, atfettiği itibar ve ayrıcalıklı kimlikler önemini yitirebilir. Yine zengin bir tarihsel mirası yüklenmiş kimi mekânlar, bugün de, geçmişin izlerini, tarzlarını, imgesel ağırlıklarını sürdürürler. Müdavimler, bu mekânlarda, tarih, hatıra, bellek, hafıza, kimlik ve gelenekle yüzleşir, bir şeyler alır, ortak heyecanlar duyar ve kolektif deneyimlerin coşkusunu yaşarlar. Zaman, kendi çapında bir derinliğe kavuşur, mekân, geçmiş ile bugünün harmanlandığı yeni, eklektik kimliksel ögeler üretir.

Kent mekânları, bu yönleriyle, soyut/nesnel kurgular olmanın ötesinde, öznel tasvirlerle/tanımlamalara konu olabilecek bir derinliği de temsil ederler. Kent sakinlerinin zihinlerinde, belleklerinde şu ya da bu şekilde, benzer ya da farklı, olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklenerek var olurlar. Bu mekânları tasvir eden imgeler, simgeler, temsiller ve söylemler,

genelde *kentsel imge alanı* olarak nitelenirler. İmge alanı bir ölçüde *imge repertuarı*'dır ve sadece sakinlerin gündelik iletişimde değil, aynı zamanda, sanatçıların, şairlerin, yazarların ve kitle iletişim araçlarının anlattıklarında da temsil edilir ki, bu yönüyle Lefebvre'in *temsili mekân* kavramına denk düşerler. Kent araştırmacıları, kentin fiziki ve sosyal yapısının inşasında nesnel göstergelerin yanı sıra imgesel boyutta nasıl yapılandırıldığını da açıklamak isterler. Örneğin, Suttles, kentin fiziksel yapısı ile insanların *zihinsel evrenlerinin*, ya da *bilişsel haritalarının* birbirinden kopmaz bir ilişki içinde olduğunu vurgular. Lefebvre, gündelik hayatı ve sosyal ilişkilerin nasıl inşa edildiğini anlamak için insanların kullandığı dile, imgelere, söylemlere bakılması gereğine vurguda bulunur (Demir, 2002, ss. 109-110).

Bu yönüyle kentsel mekânlar; toplumsal, kültürel ve ruhsal dünyaların iç içe geçtiği, birbirlerinin içine tünedikleri birer izler ve gölgeler formunu andırırlar. Kendi bağlamlarında yeni sosyalite konseptleri inşa eder, katılım, birliktelik, anonimlik ve kamusal atfedici yanlarıyla sosyalliğin farklı biçimlerine alan açarlar. Gündelik rutinelere açık yanlarıyla anlam üretme ve aidiyet arayışına yanıt olurken, aynı zamanda, kent insanı için varoluşsal birer tutamaktırlar. Bu mekânlar üzerinden yere, zamana ve toplumsala dönük farkındalıklar çoğalır, aidiyet, bağlanma, ortak duygular ve kimliğe dair farklı özelliklere sahiplik söz konusu olur. Bu sayede, bireyci/yabanıl yanlarımızı aşarak, ortak eylemlilik hali sergileyebilmemiz mümkün hale gelir.

Gerçekte, kentin sosyal olarak derinlik kazanması, tam da bu noktada, mekânsal olanla kurulan ilişkinin yapısında açığa çıkar. Mekân üzerindeki biraradalık formları, insani ilişki kalıpları, oluşturulan kültürel iklim, konuşma, bakışma, görüşme ve etkileşim tarzları mekânsal olanı sosyolojik olarak yeniden kurar. Mekân, içinde gerçekleşenlerin bir formu, oradaki ruhsallığın kalıplandığı bir çerçeve halini alır. Bu çerçeveler/formlar aynı zamanda, bir bütün olarak oradaki sosyalliği disipline eder ve bir kalıpsal sosyal davranış/duyuş ve yaşayışlar örüntüsü ortaya çıkarır. Her bir kentsel mekân, belli kültürel arketiplere yaslanırken,

kendi içinde otonom kültür örüntüleri de geliştirir, toplumsal sisteme ayrıksı kültürel öğeler sunarlar.

Kentsel Mekânlar, Gündelik Hayat ve Kimlik İnşası

*“Modern kent yaşamı, karşılaşma ve temaslarla, yabancıların ve bilinmeyenlerin meydan okumalarıyla donatılmıştır”
(Robins, 1999, s. 210).*

Kent mekânları, esasta, gündelik hayatın üzerinden akıp gittiği, salınım gösterdiği, anonim ilişkilerin odak kurumlarıdır. Michel De Certeau'un da ifade ettikleri gibi, gündelik yaşamımızdaki sosyal pratikleri, çoğu zaman, mekânların düzenlenmesi ve tekrar düzenlenmesi üzerinden kurarız. Mekânı dışarıda tutan bir sosyal pratik, ilişki-etkileşim süreci, grup/topluluksal küme ayırt edilemez (Certeau,1984). Mekân, gündelik pratiklerin akıp gittiği, bir şekle ve kalıba kavuştuğu birer üst çerçeve/formu andırır.

Kent mekânları, işlevleri ve araçsal hüviyetleri ile birer gündelik hayat mekânıdır. Kentli yurttaşlar, gün içerisinde bir araya gelir, ortak eylemde bulunur, ortak hedeflere yönelirler. Bu mekânlar, gündelik hayatı akışkan kıldıkları gibi, onu yeniden üretmeye de aracılık ederler. Sosyalliğin, cemaatsel oйдаşmanın, bir araya gelmenin zeminini oluştururlar. Bir bakıma, gündelik hayat kültürü bu mekânlarla kurulan ilişkiler üzerinden inşa olur. Bu mekânlarla kurulan ilişki, kentli yurttaşları hayatın diğer zincirlerine bağlar, sosyal yaşamı diğer insanlar, çevre, mekân, olaylar ve nesnelere bütünleşik kılar.

Bu yönleriyle, sosyalliğe dayalı, sosyalite ruhunu canlı tutan, yere, topluluğa, gruba, cemaatsel olana bağlılık duygusunu pekiştirirler. Hangi işlevsel bağlama sahip olurlarsa olsunlar, nihayetinde, toplumsal pratiklerin akış yeridirler ve özellikle de kentli yurttaşların iş dışı (leisure) yaşam deneyimlerinin odağında yer alırlar. Kimi zaman eğlenmek, vakit

geçirmek, alışveriş yapmak, bir araya gelmek, aidiyet/bağlanma ilişkisi kurmak, özgürleşmek, dışa açılmak, dış gözlem yapmak vs. maksadıyla bu mekânlarla savruluruz, bu mekânlar, bir bakıma, gündelik hayatımızın tam da orta yerinde yer alırlar.

Gündelik hayatın bu denli vazgeçilmezleri haline gelmiş olmalarının temelinde hiç kuşkusuz, sosyalliğe içkin güçlü çağrışımların adresleri olma vasıflarını sürdürmeleri gelir. İnsanların bir gruba katılmak, bir yere ait olmak, insan kalabalığına karışmak, belli/ortak ilgileri olanlarla temas etmek gibi toplumsal ihtiyaçlarına yanıt verdiklerinden, kendi içlerinde, değişik türden sosyaliteler, cemaatsel yapılar, sosyal ilişki ağları inşa ederler.

Kentsel mekânın toplumsallık evreni; doğal olarak, oradaki ilişkileri, konuşulan dil ve söylemi, ahlaki ölçüleri vs. derinden etkiler. Bu sayede, farklı grupsal ifade biçimleri, temsil ve törenler, kolektif dışavurum pratikleri ortaya çıkar. Bu açıdan her bir mekân, özgül bir kültürel ortama, sosyal bağlanma, aidiyet duygusu ve bir yaşamsal kültüre karşılık gelir. Zaten, insanları buralara çeken şey, mekânların bu kendine özgü halleri, sosyalite çeperleri, cemaatsel bağları, konuşmanın, dertleşmenin, paylaşmanın, oyuncu ilişkilerin sarıp sarmaladığı terapötik deneyimlerdir. Mekâna bağlı ortaya çıkan bu cemaatsel formlar, aynı zamanda, mekânla özdeşimi ve mekân üzerinden gündelik yaşamı yeniden üretirler.

Bu çerçevede kentsel mekânlar; bir araya gelme, oyun oynama, sosyalleşme, bakış/seyretme, aidiyet kurma vb. temalar sayesinde kent insanını yeniden kurarlar. Söz konusu bu aktiviteler, gündelik hayatı akışkan kıldıkları gibi, aynı zamanda bu akışkanlığın gündelik yaşamı ne ölçüde yeniden kurduğuna da tanıklık ederler. Bir mekânın müdavimi olmak, sembolik de olsa o mekânın taşıdığı temayüllere, kültürel ve psikolojik imalara yakınlaşmayı getirir. Mekânların ortak algılar ve kimlik duygusu üretebilme güçlerinin olması, müdavimlerin mekân üzerinden aidiyet, sosyal çevre ve sembolik sermayeye sahip olmalarını sağlar.

Kentin içinde konuşlanmış bu mekânlar, çeşitlilikleri, farklı yüzleri, işlevleri ve aidiyet atfedici yanlarıyla¹³, aynı zamanda, hem farklılaştırıcı hem de aynileştirici bir mekân dili ve cemaatsel ağ ilişkileri üretirler. Müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar, konser salonları, sosyal kulüpler, yayınevleri, kitabeveleri, üniversiteler, salonlar, cafe/kahvehaneler, barlar, restoranlar, oteller vs. çeşitlenen kent mekânları içerisinde her biri benzerlik yüklü görünümlemlerle aynileşebildikleri gibi, her bir mekân diğerlerinden farkını ortaya koyan bir takım ayırıcı mekânsal özelliklere de atıfta bulunurlar. Dış yüzey, iç dekorasyon, hizmet anlayışı ve biçimi, sosyal gruplaşma oluşturuca ağ ilişkilerine bünyelerinde yer açmaları vs. itibariyle, ayrışmacı bir strateji de güderler. Bu ayrışmacı karakteristik, mekânın biricikliğini, müdavimlerin de farklılıklarını sergilemelerinin yolunu açar (Oldenburg, 1999).

Kentsel mekânlara sıradan bir gözlemci sıfatıyla bakıldığında ilk görülecek olan şey, kentli yurttaşlar için buraların gündelik hayatlarındaki insani/sosyal boşluğu dolduracak türden bir işlevsellik taşıdıklarıdır. Zira bu mekânlarda kentli yurttaşlar mekânla fiziki/sosyal anlamda (dostluk/arkadaşlık kültürü vs.) olduğu kadar, sembolik/imgesel boyutta da bütünleşir, yerin kültürel çağrışımlarına paralel vaziyet alış, dil ve söylem geliştirirler. Bu yolla, yeni aidiyetler, (uçucu) kabileler, mekânsal cemaatler oluştururlar. Değişik sosyal görünümlemleriyle, farklı insan kümelerine ev sahipliği yapmalarıyla ve her kesimin kendi çapında örgütlenmesine imkân tanınmalarıyla, gerçekte bir tür yeni kent cemaatleridir. Bu mekânlardan neşet eden sosyaliteler ve cemaatsel ağlar, doğal olarak kenti farklı açılardan yeniden kurar, ona canlılık, dinamizm ve süreklilik katar. Oluşan alt kültür grupları, siyasal oluşumlar, dini sekte yapılar, rekreasyonel gruplar, sanal cemaatler, mekâna özgü sosyaliteler vs. aynı

¹³Kentlinin gündelik pratikleri içinde yeniden tanımladığı bu mekânlar (geçici-mikro mekânlar), aynı zamanda kendi özgür ifadesinin mekânlarıdır. Kent, kendisine kuşbakışı planlar üzerinden bakılmadığında çok daha farklı gözükecektir. Sokaklarına dâhil olmaya başladığımızda ve onu gündelik yaşantısı aracılığıyla anlamaya çalıştığımızda, size farklı yüzlerini gösterecektir (bkz. Altay, 2004, s. 69).

zamanda, kamusal kent mekânlarının karmaşıklaşan ve detaylarda akıp giden çok katmanlı yüzünü çarpıcı şekilde ortaya koyar.

Bu bağlamda Urry (1999), kentlerdeki ortak mekânların birer sosyolojik ardalana sahip olduklarını belirtir ve bu mekânların kolektif kimlik imgeleri üreterek müdavimler için benimsenebilir değer, gösterge ve yaşam tarzları inşa ettiklerine vurguda bulunur. Bu tür yerlerin kimliği imleyen bir arkaplana sahip olduklarının altını çizer. Ona göre, kentsel mekânlar, hatıraları saklar, imgesel ifade olanakları sunar, cemaatsel hava üzerinden aidiyet inşa eder, toplumsallığı çok yönlü üretirler.

Bu çerçevede, kimlik/kimliklenme, mekânsal/yersel olan üzerinden realize olabilen, yere/mekâna ait aidiyetlerin karmaşık bir bileşeni durumdadır. Bu mekânların taşıdığı farklılık, ötekilik, yabancılık algıları, bireylerin kendilerine dönük farkındalığını belirginleştirir. Müdavimlerin taşıdığı kültürel nüanslar, *yeni sosyallikler*, *mekân cemaatleri* ve *melez kimliklerin* kök salmasına zemin hazırlar.

Yeni Kentsel Mekânlar, Sosyallik ve Kimliğe Dair Dönüşümler

Jameson (2011)'a göre, yeni kentsel mekânlar (postmodern), gerçekte herhangi bir bütünlük taşımayan, birbirinden kopuk, yabansı parçaların birer kolajından ibarettir. Küresel akışlar ve yeni/moda eğilimler, kentsel mekânı bir tür trans mekânına dönüştürmüş, geçicilik ve kısa vadeli ilişkilerin odak kurumu haline getirmiştir. Bu sayede gündelik yaşam bölünük, parçalanmış ve aidiyet hissi taşımayan bir görünüm içindedir. Bu bölünük zihinsel karmaşanın yansıdığı adacıklar olarak kentsel mekânlar, yerel ilişkilerden neredeyse tümüyle arındırılmış, birbirinin aynı, kimlikten yoksun, insani, duygusal ve de aidiyet bağlarından neredeyse tümüyle kopuk durumdadır. Postmodernliğin mekânları, fiziksel yakınlıkla paralel gitmeyen ilişki biçimleri ve sosyal uzaklığa içkin yapay ilişkilerle tanımlanırlar.

Kent mekânlarının sosyallik backgroundu, küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin devrimci etkileri sayesinde, büyük bir tehditle karşı kar-

şıyadır. Modern kentlerde kök salan bireyselleşme, rasyonalite, güvensizlik, yalnızlık, ticarileşme vs. geleneksel ilişki ağlarını zayıflattığı gibi, mekânlarda filizlenen sosyal ilişkileri; iğreti, uçucu, değişken ve kurmaca bir şekle sokar.

Her bir kentsel mekân, modern kentliliği inşa etme potansiyeli ile modern kentliliğin kalbinde yeni bir aidiyet biçimine karşılık gelmelerine karşın, bu aidiyet kümesi, giderek kamusal/sosyal ağırlığından boşalır. Çünkü yeni kentsel mekânlarda, sosyal ilişkiler ve grupsal oluşumlar, diğerlerini dışarıda tutmak suretiyle sürdürülür. Böylelikle mekânsal ölçekte ayrışan toplumsal kesimler/sınıflar, politik hareket etme olanağından da uzaklaşırlar (Fainstein vd., 1992; Kurtuluş, 2005). Bu surette, modern toplumun ortak yaşamından türeyen *kamunun* içi boşalır, kentler böylelikle kamusal mekânlar olma özelliğini yavaş yavaş yitirirler. Kentin sermaye birikim sürecinde toplumsal artığı ortaya çıkaran sınıflar, bu artık sayesinde beliren yeni kentsel mekânların *yabancıları* olup çıkarlar. Toplumsal dışlama ve sınıflar arası ilişkiselliğin ortaya çıkarttığı kültürel ayrışma, kente kimliğini veren ortak öğelerin yok olmasına ve kentin giderek kimliksizleşmesine yol açar. Kentin kaybettiği bütüncül kimlik yerine farklılaşmış mekânları imleyen *parçalı kimlikler* ön plana çıkar, böylelikle, bütüncül kimliğin parçası olan kamusal sorumluluk ortadan kalkar (Kurtuluş, 2005, s. 120).

Bu süreçte, bildik sosyaliteler ve sosyallik biçimleri köklü şekilde dönüştürerek yeni görüntüler oluşur. Modern kentsel mekânlar, müdavimlerini sarıp sarmalama, kucaklama, onlara *evde olma* hissi vermeyi vaat etmelerine karşın, onlarda sahici tatmin ve duygulanmalar yaratmakta başarılı olamazlar. Zira bu mekânlarda, ticarilik, bireyselleşme, rasyonalite ve örgütsel pratiklerin baskın olması, sosyalliğin deneyimlenmesinde büyük sorunlara sebebiyet verir. Bir başka ifade ile bu mekânlarda, sosyal ilişkiler soğuk, içtenliksiz, mekânsal ortam rasyonaliteye fazlasıyla boyun eğmiş bir görüntü verir.

Küreselleşme ile zaman ve mekândaki akışın hızlanması, toplumsal, kültürel ve politik bütünlüklerde parçalanma etkisi yaratır. Bugün küçük

cemaat içindeki yüzyüze iletişim neredeyse yok olmuştur. Enformasyonun yerel birimler arasındaki gidip gelmesi için gereken zaman daralmıştır. Artık eskinin sözde *sıkıca kenetlenmiş cemaatlerini* var eden ve canlı tutan bu mesafe yoktur. Günümüz cemaatleri kırılğan ve kısa ömürlüdür ve bu zamanın/mekânın hızlanmasının bir sonucu olarak, yerleşik/sabitlik içeren her tür sosyalitenin ölümü anlamına da gelir (Bauman, 2006, s. 23).

Bunun dışında, kent mekânlarının kapitalist stratejiler gereği, kentin karmaşık yapısı içinde var olma, ötekenden ayrışma, sivrilme, tanınma adına her tür ilginç, enteresan biçemi denemeleri sayesinde, sosyal ilişki ve sosyalite kurguları değişerek, geçicilik ve uçuculuk tonu yüksek sosyal ilişki ağları/kümeleri oluşur. Mekânın ve mekân siyasetlerinin farklılaşması, müdavimlerin alışkanlık, damak zevki, beğeni düzeyi, konuşma ve birliktelik kurma biçimlerini de farklılaştırır. Mekânın müdavimlerine açtığı sosyal yaşam dünyası, doğal olarak, tutum, davranış ve alışkanlıkların yeniden inşa olmasına neden olur. Örneğin, kentli sakinlerin uğrak yeri olan alışveriş merkezleri, kendine özgü davranma/tutum biçimleri dayatır. Bir alışveriş merkezine ayak bastığımızda, bizleri birilerinin karşılamadığını görürüz, elektronik gözetim bölmelerinden geçerken ve kameraların her bir yerde asılı olduğunu görürken, davranışlarımızın kontrol altında olduğunu ve norma uygun hareket etmek gerektiğini düşünürüz. Tek bir söz söylemeden tüm ihtiyaçlarımızı görebilme imkânına sahibizdir. Alınan ürünlere ilişkin bilgiler ambalajlarda vardır, fiyatlar optik kodlar sayesinde okunur, kasiyerle çoğunlukla hiç konuşmadan kredi kartları vasıtasıyla iletişim kurar, insani, sosyal, duygusal bir etkileşim olmaksızın alışveriş sürecini tamamlarız. Dolayısıyla hem bu tür mekânlar bireyselleşmeyi, içe dönük yönelimleri besler, hem de yaşadığımız dünyanın doğasında var olan yalnızlaşma ve anonimleşme, bireysel davranmayı, bireyselleşmeyi zorlar.

Richard Sennett, *Gözün Vicdanı* adlı eserinde, kentte inşa edilen mekânların sosyal ilişkiden arındırıldığı, mekânların kişiliksizleştirildiği ve metasal içerimlere hapsedildiklerini ve tıpkı pazaryerlerinde olduğu gibi,

tüketimle sınırlı ve tüketimi sahneye koymakla meşgul olduklarını belirtir. Ona göre; kentin böylesine bir yaşam sahnesine indirgenmesi ve anlamsız hale getirilmesi rastlantı değildir. Kentin nötralize edilmesinin tüm ekonomik ve demografik nedenlerinin ötesinde, insanların yaşam olarak böylesine kişiliksiz bir mizansene tahammül etmeye gönüllü olmalarının derin ve aslında *ruhsal* bir nedeni var. Kentlerin görünüşü, büyük ve akla hayale sığmayan bir açılma korkusunu yansıtır. Bu korku kentleri inşa tarzımıza da sirayet eder ve insanlar arasındaki farklar, yeni duvarların oluşmasına ve karşılıklı bir tehdit dalgasının yayılmasına neden olur. Bu yüzden, kentlerde inşa edilen binalar/mekânlar, kişiliksiz, nötralize edici, sosyal kontakt olasılığını ortadan kaldıracı özellikler taşır (1999, ss. 14-15).

Benzer şekilde Bauman da, *Bireyselleştirilmiş Toplum* adlı eserinde kentlere ve kent mekânlarına sinmiş olan anonimlik ve sosyal izolasyondan söz eder. Ona göre, kentler, modernite ve kapitalist hareketliliğin merkezleri haline gelmeleriyle birlikte, anonim kalabalıkların toplanma yerleri, yabancıların, *evrensel ötekiliklerin* (Benjamin Nelson) buluşma mekânları olmuştur. Yabancılar, gerçekte, açıklıktan yoksunluk anlamına gelir; kişi onların ne yapacaklarından, eylemlere nasıl tepki vereceklerinden emin değildir. Onların dost mu yoksa düşman mı oldukları ayırt edilemez ve sadece onlara kuşku ile bakılmasına neden olur. Yabancılar –bizim gibi olmayan insanlar- kendi bölgelerine hapsedilmek suretiyle ancak onlardan kaçınabilir, etraflarından dolanarak geçmemiz mümkün olabilir. Yabancı'nın bir şekilde *normalleştirilmesi* ya da *ritüelleştirilmesi* eskiden kısmen mümkün olabilirse de bugün, göç, kitlesel göçler çağında pek mümkün değildir. Onları marjinal mekanlara tıkıştırmak artık güçtür. Kentler, yabancıların akınına uğradığından bu yana artık kentlerdeki birincil sosyalitelerin ve ilişki bağlamlarının ölümü diye bir şeyi deneyimlemek durumunda kalınmıştır (2005, ss. 112-113).

Yine zamansal/mekânsal mesafelerin teknoloji vasıtasıyla sıfırlanması, insanlık durumunu homojenleştirmekten çok kutuplaştırma etkisi yaratır. Bu kimi insanlar için bölgesel sınırlamalardan kurtulma ve cemaatsel ağlardan bir nevi özgürleşme dolayısıyla yersiz yurttaşlaşma

anlamı taşırken, diğer insanların hala sınırları içinde oldukları toprakları/yurtları ise anlamından ve kimlik bahşetme yeteneğinden yoksun bırakır. Bu aynı zamanda, fiziksel engellerden eşi görülmedik bir kurtuluş, bir hareket yeteneği ve uzaktan uzağa bir eyleme kabiliyetinin habercisidir. Bağlarından kurtulma, bir yere taşınma imkânı olmayan diğerleri için ise, yerelliği kendine mal etme ve evcilleştirme imkânı bulunmadığının işaretidir. “Artık hiçbir şey ifade etmeyen mesafeler” ile birbirinden ayrılmış yerellikler de anlamlarını yitirirler (bkz. Bauman, 2006, s. 26). Mesafenin ölümü, yer, mekân, uzaklık/yakınlık, yol/yolculuk vs. üzerinden inşa olunan sosyalitelerin, grupsal cemaatlerin ya da mekânsal kimlik formlarının da ölümü anlamına gelir. Mesafe ve mekânın akışkan ve uçucu hale gelmesi, hiç kuşkusuz kimlik situasyonlarının kaygan ve kırılğan hale gelmesi, bir iz ve işaretin tınısı hissedilmeden varolup/yok olan trans sosyalitelere yerini bırakması anlamına gelir.

Dolayısıyla, kentler ve kentlerdeki söz konusu mekânlar, farklı kimlikler –*yabancılar, yersiz-yurtsuzlar, kalabalıklar*- sayesinde, heterojenlik ve kozmopolitlik algılarını keskinleştirici hale gelerek, kente/mekâna özgü sosyallikler bireysel, uçucu, geçici ve devingen bir niteliğe kavuşur. Bu mekânlarda oluşan sosyaliteler, kuşkusuz geleneksel toplumun sıcak, içten, samimi, özverili, paylaşımcı ilişki ağlarına uzak, modern yaşama sinmiş yalnızlık, maddilik, güvensizlik ve de geçicilik yüklü havadan fazlasıyla nasibini almış gözükür. Bu mekânlar, modern yaşamda yeterince kristalize olmuş bu yeni benlik ve kişilik unsurlarını mekânın geometrisi içerisinde daha bir atomize ederek, sanki bir cemaatsellik kurgusu inşa ediyormuşçasına, insanları bir araya toplarken, örneğin, iskambil ya da tavla oynatırken, sanal oyunlar ya da tv/video seyrettirirken onlarda hakiki bir sosyalite duygusu oluşturamaz, sadece zamanı geçirmeye yarayan araçlar etrafında, maksatlı bir ayine katılmışlık duygusu yaratırlar. Bu da sona erdikten sonra, dostluğa, arkadaşlığa, sadakate dair bir iz ve işaretten eser kalmaz. Tıpkı bir durak, istasyon, stadyum, müzikhöl, konser salonu vb. trans mekânlarında olduğu gibi, insandan yana *bir şeyler kalmadan*, bir iz ve işaretin çağrısı duyulmadan yok olup giderler. Do-

layısıyla yeni kent mekânları görece bir sosyalite bağlamı tesis etmekle birlikte bunun bireyin varoluşsal yanını tamlayıcı, istikrarlı ve sahici bir sosyalite duygusu vermekten uzaktırlar.

Özellikle iletişim ve enformasyon teknolojilerinin etkisiyle, kamusal kentsel mekanlarda, *sosyal ilişkinin ölümü* diye nitelendirilebilecek sosyal izolasyon, sahte birliktelikler, oyuncu bağlanmalar, sanal tutkular vs. öne çıkar. Modern kent hayatı ticarileştikçe ve bürokratik bir çehreye büründükçe, modern yalnızlıklar çoğalır, mekân sosyaliteleri içerisinde de hâkim hale gelmeye başlar. Bu yüzden, bu mekânlarda kendimizi köklü bir yalnızlığın, ayrıksılığın, aidiyet ve yer duygusundan yoksunluğun kucağında buluruz. Bu mekânlarda gözlenen modern teknoloji ve yaşama kültürü, uydu yayınları ve internet odaklı grupsallıklar bildik sosyallik duygusunun bir daha geri gelmemek üzere öldüğünü haber verir. Şimdilerde hepimiz bir tür *siber mekân* ve *siber cemaatin* yurttaşları durumundayız. Banerjee (2001, s. 9), bu durumu, sosyal hayattan büsbütün geri çekilmeyi, izolasyonu ve nihayetinde toplumsal ölçekte anomiyi besleyen bu yıkımı/çözülme, *cyborgian life* olarak niteler. Zira modern kentler ve yeni kent mekânları, sosyal mesafeyi artırıcı yanlarıyla modern yalnızlıkları, kalabalık içerisinde, toplu/kolektif ortamlardaki izolasyonu ve içe kapanmacı refleksleri artırıcı bir özelliğe sahiptirler.

Sonuç

Kent mekanları, fiziksel, sosyal, kültürel implikasyonlar taşır. Her biri, kendi çapında, dil, söylem, temsil, kimlik, statü, imaj, prestij, simge ve gösterge üreten, bunları dolaşıma açan bunlar üzerinden belli bir kültürel form, alt kültür, mekansal cemaat vs. üretirler. Bu yönleriyle, her bir mekân, kent aurası içinde bir hiyerarşi yaratır ve bu hiyerarşi, kendilerine yönelen müdahimlerle birlikte yeni bileşimlere kapı aralar. Ürettikleri ve yaslandıkları imgeler/semboller sayesinde aidiyet matrisleri, grupsal özdeşlikler ve kişisel temsiliyetler inşa ederler.

Mekânın içinde gerçekleşen kolektif deneyimler, yaşam tarzları, alışkanlık ve gündelik rutinler, mekâna dönük iktidar/güç ilişkilerinin etrafında süregelir ve mekân kimlik/farklılık politikalarının açık/örtülü nesnesi olarak belirir. Mekânlar bu yönleriyle belleğin içinde gizlendiği yapılar olarak hem kimliğin inşasına hem de zihniyet/kimlik formları üzerinden yeni türden mekânsallıklar şeklinde karşımıza çıkarlar. Duvarların ardında sadece barınmak için oluşturulmuş formlar olarak değil, aksine, gündelik yaşama dair gelenek ve alışkanlıkların, bireyselliğin, toplumsallığın, politik olanın gizleri üzerinden çerçevelenen yapılar şeklinde var olurlar. Toplumsal öznelerin, düşünsel ve inanışsal felsefelerin yansıdığı, kendilikleri örnekleyen yerler olarak, bir bakıma, belleğin/kimliğin saklama kapları gibidirler (Aytaç, 2006). Toplumsal bellekte iz bırakan her bir düşünsel ve eylemsel deneyim, mekân özelinde yeni bir boyut kazandırır, mekânın içerimleri hem pratiklerimizi yapılandırmakta hem de deneyimlerimiz mekânı yeniden kurar.

Kentsel mekânlar arasındaki ayrışma, sadece fiziki değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel karakterlidir. Hatta sosyal ve kültürel boyut, mekânın fiziksel mimarisinin çok ötesinde, oldukça derin içerimler taşır, mekân bir bakıma sosyal ve kültürel imgeler etrafında operasyonel bir değere kavuşur. Bu mekânlar, gösterge, statü ve imaj situasyonlarının bir tür üretim ve dolaşım ünitesi olarak dikkati çekerler.

Modern zamanlarla birlikte, kentlerin gündelik yaşamında kamusal mekânlar oldukça merkezi bir yer edinmişlerdir. Hatta gündelik yaşam kültürü, kentte konuşlanmış mekânların/kurumların ürettiği yaşam tarzlarının bütünlük bir formu gibidir. Gündelik hayata dair bakışlar, bu mekânların gündelik yaşamın *debdebesi* içinde merkezi bir yer işgal ettiklerini ortaya koyar. Modernliğin evden/özel alandan savurduğu kitleler için bu mekânlar kenti yaşamının aracı birimleri olmanın ötesinde, modern kimlikler/statüler elde etmeye de destek verir. Modernlik, bir ölçüde kentin kamusal mekânlarına/alanlarına açılma, onlara katılma, oradaki toplumsallığın ve kamusallığın tüketilmesine karşılık gelir. Bu açıdan kentin kamusal mekânları, bir yandan kitlelere gereksinim duydukları

kimliği sunarken, öte yandan, kentin, modernliğin, toplumsal ve kamusal ethosun kendisini yeniden ürettiği, sağalttığı, dönüştürdüğü yerler olarak öne çıkarlar.

Günümüzde yeni kent mekânları ve mekâna dayalı deneyimler, modernliğin üst iktidar söylemi ve araçsal hükümranlığının ziyadesiyle tesirinde yeni ve uçucu imgelerle yüklü hale geliyor, kimlik ve farklılık söylemleri de, mekânlar ve mekânsal deneyimlerdeki dönüşüme paralel şekilde giderek parçalı bir boyut kazanıyorlar. Mekânın türlü formları ve deneyim çeşitliliği, kimlik ve farklılık imlerinin çeşitlenmesine ve farklı merkezlerden yeni mekân siyasetlerinin devreye sokulmasına neden oluyor. Bir yandan kentin demokratikleştirici ve özgürleştirici havası, farklılık imlerini çoğaltıyor, kimliklerin özgür ve spontan inşasına zemin hazırlıyor, diğer yandan kapitalizm ya da modernite gibi üst anlatıların öngördüğü mekânsallıklar ve buna karşılık gelen farklılık/kimlik imlerinin çoğullaşması ve fragmanter bir yapının ortaya çıkması söz konusu hale geliyor.

Kaynaklar

- Agnew, J. (1993). Representing space. Space, scale and culture in social science. J. Duncan ve D. Ley (Der.), *Place culture representation*. (ss. 251-271). London and New York: Routledge
- Altay, D. (2004). "Minibar" ve kentte yeniden tanımlanan marjinal mekânlar. *Arredamento Mimarlık*, 10, 65-69.
- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek: Eski kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (A. Tekin, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2006). Mekân(ın) sosyolojisi: toplumsalın yeniden kuruluşu. E. Eğribel ve U. Özcan (Der.), *Sosyoloji ve coğrafya (Sosyoloji yıllığı kitap 15)* içinde (ss. 876-896). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık,
- Aytar, V. (2005). *Metropol*. İstanbul: L&M Yayınları
- Banerjee, T. (2001). The future of public space: beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American Planning Association*, 67 (1), 9-24.

- Batuman, B. (2002). Kimlik, anıtsallık, güven(lik); güven anıtı üzerine bir okuma. *Arredamento Mimarlık*, 11, 58-61.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme, toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. (A. Cemal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Castree, N. (2004). *David Harvey: Key thinkers on space and place*. P. Hubbard, R. Kitchin ve G. Valentine (Ed.), (ss. 181-188) London: Sage Publication.
- Certeau, M. de. (1984). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*. (İ. Kutluk, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Demir, E. (2002). Kamusal alan ve imge: gençlik parkının değişen anlamı. *Toplum ve Bilim*, (94), 109-142.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökaltun, E. (2010). Tuğla yüzeyli binalar kent kimliğini belirleyici öğelerden birisi olabilir mi? Eskişehir örneği. *İdealkent*, (1), 126-137.
- Göksu, S. (1999). Zaman enlemi, kentsel/tarihsel amnezi ve mekânsal planlamanın deontolojisi. *Toplum ve Hekim*, 14 (3) 188-190.
- Hetherington, K. (1998). *Expressions of identities: space, performance and politics*. London: Sage Publications.
- Honig, B. (1996). Differance, dilemmas, and the politics of home. S. Benhabib (Der.), *Democracy and difference; contesting the boundaries of the political*, içinde (ss. 257-277). Princeton: Princeton University Press.
- Işık, O. (1994). Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, (64-65), 7-38.
- Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı*. (N. Plümer ve A. Gölçü, Çev.) İstanbul: Nirengi Kitap.
- Kocabıçak, E. (2004). Mekânın direnişi ya da direnişin mekânı: İstiklal Caddesi. *Arredamento Mimarlık*, 10, 61-64.
- Kömeçoğlu, U. (2003). Örtünme pratiği ve toplumsal cinsiyete ilişkin mekânsal bir etnografi. *Doğu Batı*, (23), 37-74.
- Kurtuluş, H. (2005). Bir 'ütopya' olarak Bahçeşehir. *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. H. Kurtuluş (Der.), (ss. 77-123). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. (N. Smith, Çev.) Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (1999). *Modern dünyada gündelik hayat*. (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Massey, D. (1984). *Spatial divisions of labour*. London: Macmillan.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. Ankara: Dost Kitabevi.

- Norberg-Schulz, C. (1980). *Geniusloci: towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli: New York
- Oldenburg, R. (1999). *The great good place (cafes, coffeeshops, bookstores, bars, hair salons and other hang outs at the heart of a community)*. New York: Marlowe Company.
- Özdemir, E. (2010). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar: Toplumsal süreç ve/veya mekânın çözümlenmesi. *İdeal Kent*, (1), 44-77.
- Özgün, A. ve Ersan O. (1997). Kent, görüntü bellek. www.korotonomedia.com.
- Proshansky, H. M., A. K. Fabian ve Kaminoff, L. (1983). *Place, identity: physical world, socializations o the self*. New York: The City University of New York.
- Rattansi, A. (1997). 'Postmodern' bir çerçevede 'batı' ırkçılıkları, etniklikler ve kimlikler. A.Rattansi ve S.Westwood (Der.), *İrkçılık, modernite ve kimlik içinde* (ss. 25-129). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Robins, K. (1999). *İmaj, görmenin kültür ve politikası*. (N. Türkoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset, demokrasi ve kimlik*. Bursa: Asa Yayınları.
- Scott, A. J. (2000). *The cultural economy of cities*. London: Sage Publications.
- Sennett, R. (1999). *Gözün vicdanı: Kent tasarımı ve toplumsal yaşam*. (S.Sertabiboğlu ve C.Kurultay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, P. (2005). *Kültürel kuram*. (S.Güzelsarı ve İ.Gündoğdu, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Soja, E. ve Hooper, B. (1993). The spaces that difference makes: Some notes on the geographical margins of the new cultural politics. Michael Keith and Steve Pile (Der.) *Place and the politics of identity*, içinde (ss. 183-205). London: Routledge.
- Thrift, N. (2002). The first telematic city? N. Barley (Der.), *In breathing cities: The architecture of movement* içinde (ss. 102-107). Birkhäuser: Basel,
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*, (R.G. Ögdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Prof. Dr. Ömer AYTAÇ, 1988 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversiteden 1991'de yüksek lisans ve 1996'da doktora dereceleri aldı. 2006'da doçent 2012'de profesör oldu. Aytaç'ın, bürokrasi, girişimcilik, modern kültürde mekân, gündelik hayat, boş zaman, turist deneyimleri, kent yoksulluğu ve sınıfsal gibi konularda ulusal ve uluslararası sosyal bilim dergilerinde yayımlanmış makalelerinin yanı sıra "Sosyoloji: Bir Giriş Denemesi" adlı kitabı bulunmaktadır. Aytaç, halen Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.